

ORGANIZACE ŽOLDNĚŘSKÉHO JEZDECTVA SLOUŽÍCÍHO BĚHEM PATNÁCTILETÉ VÁLKY V CÍSAŘSKÉ ARMÁDĚ *

ZOLTÁN BAGI

BAGI, Z.: The Organization of Mercenary Cavalry Serving in the Fifteen Years' War in the Imperial Army. *Vojenská história*, 1, 17, 2013, pp 33-55, Bratislava.

In this paper the author builds on his work published in the journal *Hadtörténelmi Közlemények*, 2001, on the organization of the imperial army during the wars against the Turks, considerably deepening the understanding of the evolution of the organization and formation of mercenary cavalry during the Fifteen Years' War. He focuses primarily on the recruitment process, inspections, demobilization and the conditions for continuous service in this branch. The author also undertakes to explain selected military terms, which in the past were differently interpreted. In this context, he points out the fallacies committed by older generation professionals, especially in German and Hungarian literature, while at the same time admitting inaccuracies in his own studies. In his research, the author relied mainly on archival materials from the Kriegsarchiv, Vienna, adding some older literature of German (Austrian) and Hungarian provenance. The author points at the difficulties in translating some military technical terms, names of ranks from German into Hungarian, and thus indirectly points to the fact that, from a professional point, this issue hardly receives any attention in Slovakia. The author warns against uncritical assimilation of some terms among historians, without a more detailed verification. In the sub-chapters attention is paid to the creation, distribution, and conduct of operations by imperial troops and to the way how western cavalry troops were admitted to the imperial service, their organization, recruitment process, inspections of recruited cavalymen, dismissal from service, forms of extended military service, and other related issues. The author brings up a lot of questions when it comes to the detailed analysis of cavalry branches, for example, he points out that even the use of the term dragoons is contradictory and erroneous in military history books.

Military History. Habsburg Monarchy. Fifteen Years' War in the Imperial Army. 16th - 17th century.

ÚVOD

V časopise *Hadtörténelmi Közlemények* mi v roce 2001 vyšel článek, ve kterém jsem vzal pod drobnohled organizaci císařské armády. Tehdy jsem studoval převážně spisy týkající se formování pěších pluků a jezdectvem jsem se zabýval jen krátce a

*Pozn. red. Vzhľadom na to, že publikovaný článok je z pera maďarského autora (v preklade do českého jazyka), ponechávame povôdnú citáciu textu s odkazmi na literatúru.

vskutku všeobecně. Během minulých let jsem však systematicky shromažďoval všechny spisy, s jejichž pomocí lze rekonstruovat organizaci, formování tohoto vojska v období patnáctileté války. Potřebu novější, tomuto tématu se věnující studie ve mně nadále posílil fakt, že v mých vlastních dřívějších pracích jakož i v odborné vojenskohistorické literatuře psané německy lze nalézt mnoho terminologických omylů, jejichž odstranění považuji za nevyhnutné. Níže tedy zkoumám, za jakých podmínek přijímali v období patnáctileté války v císařské armádě kavaléristy, jak probíhalo verbování, přehlídky, demobilizace nebo pokračování ve službě.

Ovšem předtím než přistoupíme k rozboru Bestallungů vydaných v období patnáctileté války, rád bych zaměřil pozornost na problematiku používání některých pojmů. Doposavad jsem ne náhodou používal pojmenování jednotka a vědomě se vyhýbal pojmu pluk označujícímu větší počet. Ve svých dřívějších pracích jsem tento termín vícekrát a nesprávně užíval v případě jezdeckta. Z dostupných spisů z přelomu 16. a 17. století ovšem jasně vyplývá, že pojmenování pluk (Regiment) Dvorská vojnová rada v případě tohoto druhu vojska za patnáctileté války ještě nepoužívala. Naproti tomu bylo uváděno pouze jméno pověřeného válečného podnikatele, početní stav najímané jednotky a druh mužstva.¹

Velký problém představoval v původním maďarském textu překlad důstojnických hodností z němčiny do maďarštiny, konkrétně hledání takových výrazů, které by postihovaly původní obsah německého slova a zároveň nezněly v maďarštině cize. Český překlad této studie proto zpětně reflektuje názvosloví německé. Každopádně musím zdůraznit, že v tomto období mezi vojáky nepředstavovalo rozdíl rozdělení podle hodností, nýbrž vztahovalo se jednoznačně pouze na funkci ve vojsku. V tomto smyslu je překlad Obrist jako plukovník – ačkoli jsem to sám vícekrát učinil – matoucí a odkazuje k pozdějším významům. Slova Obrist a Hauptmann ve zmiňovaném období měla vskutku široký významový obsah. Obrist znamená zároveň majitele jednotky, najímatele i velitele. Hauptmann byl ovšem současně užíván ve významu kapitán, pohlavár, vedoucí, velitel. Není tedy vhodné omezit se na významový obsah maďarského výrazu, neboť může být zavádějící. Proto se domnívám, že z tohoto důvodu a za absence tehdejší maďarské terminologie bude nejvhodnější užívání původního německého výrazu.

Stejným způsobem považuji za účelné u zkoumaného období držet se tehdejších německých výrazů a příkláním se k užívání dalších dvou slov označujících důstojníky jízdy, je to na čele německých jezdeckých praporů stojící Rittmeister, i v případě, kdy u stejného druhu vojska sloužil Rottmeister. Jelikož tato slova se v maďarštině historicky neobjevila, označují neexistující pojmy a jejich překlad není možný. Těžkopádný a šroubovaný opis jejich významu by silně poznamenal plynulost myšlenkového pochodu, proto jsem se rozhodl, že podobně jako v případě slov Obrist a Hauptmann ponechám i tyto nepřeloženy.

Vznik a způsob boje jízdních vojsk přijatých do císařských služeb

V německé odborné literatuře nalezneme rozdílná vysvětlení vztahující se na vymezení původu a významu německé neboli „černé“ jízdy. Podle Alphonse von Wrede – jednoho z nejvýznačnějších vojenských historiků 19. století – vytvořil císařskou jízdu na samém počátku novověku patentem z 28. května 1498 císař Maxmilián I., když v rámci upevňování své nezávislosti na šlechtě stranící se služby ve zbrani dal příkaz k postavení 100 plně

¹ Wrede 1898. s. 7.

obrněných kyrysníků (Kyrissern). Toto pojmenování ovšem již na počátku 16. století zaniklo a vystřídala je definice německých rytířů (deutsche gerüstete Reiter). Konečně v roce 1596 je vedl z říše na uherské bojiště Adolf von Schwarzenberg² (!) a podle dolnoněmeckého a francouzského vzoru vyzbrojené německé kavaleristy opět nazývali kyrysníky. Podle Wredeho se v období patnáctileté války kyrysníci a němečtí kavaleristé odlišovali pouze pojmenováním.³ Tvrzení autora z 19. století později nekriticky převzali Walter Hummelberger i Thomas Barker.⁴

Wrede ovšem rozlišoval mezi německými a černými kavaleristy, jež k životu přivedlo zřízení Maxmiliána I. – od kyrysníků oddělená, lehčeji vyzbrojená kavalerie. Jejich význam – spolu se zhodnocením úlohy lehké jízdy v polovině 16. století – vzrostl. Podle Wredeho se v císařské armádě objevili v roce 1571 a zanikli v roce 1596.⁵

V příručce vydané v roce 1880 Hansem Jähnssem tak zaujme tvrzení, že v době Karla V. ze smíšeného jezdeckého praporu (Reiterstandard), který sestával ze 60 těžkých kopiníků (schwere Lanzen), 120 kyrysníků a 60 archibusierů, se vytvořil v čase schmalkaldenské války nový druh vojska, německá kavalerie. Tito lehčeji vyzbrojení jezdci (geringere nebo leichtere Pferde) představovali přechod mezi těžkou kavalerií a jízdními střelci.⁶

Jähnsovo tvrzení přijal i Hans Delbrück. Zjistil, že již ve schmalkaldenské válce se objevili „černí jezdci“, kteří dostali své pojmenování podle barvy svého brnění, neboť z důvodu snížení výrobních výdajů své pancíře potáhli silnou vrstvou černého emailu, za jejich následovníky lze považovat německé jezdce, kteří se objevují na bojištích francouzských náboženských válek, kteří ovšem – oproti tvrzení Wredeho – nejsou totožní s kyrysníky, kteří se objevili v období patnáctileté války na uherském bojišti.⁷ Toto pozdější tvrzení podporují i dochované objednávky (Bestallung) postavených jezdců. S jejich pomocí lze jednoznačně doložit, že na přelomu 16. a 17. století německé kavaleristy v listinách vydávaných Dvorskou vojnovou radou jednoznačně rozlišovali a odlišovali od kyrysníků. Na podkladě archivních pramenů Delbrückovo tvrzení přijal Fritz Redlich, Theodor Fuchs, József Kelenik, manželé Funckenovi a rovněž já.⁸

² Adolf von Schwarzenberg (1547 – 26. července 1600) v roce 1595 vtáhl do Uher s jím naverbovanou valonskou kavalerií. V roce 1596 Haupttabormeister, od roku 1596 rádce Rudolfa II., poté od následujícího roku do své smrti člen Válečné rady. Od 2. února 1597 do července 1599 velitelem vídeňské posádky. V době úspěšného znovudobytí Rábu velitelem císařských vojsk (27. března 1598). V letech 1598 – 1600 vrchní kapitán rábského pomezí. V roce 1599 opět Haupttabormeister, dočasně pověřen zastupováním hlavního armádního velitele. V roce 1600 během povstání valonských žoldnérů na hradu v Pápě (na území dnešního Maďarska, župa Veszprém) utrpěl smrtelný průstřel hlavy. Viz. ADB 33. Band. s. 261-262, Pálffy 1998. s. 245-246; Pálffy 1997a. s. 277; o jmenování Adolfa von Schwarzenberga Haupttabormeisterem v letech 1598 a 1599: Jmenování Adolfa von Schwarzenberga Haupttabormeisterem, 15. července 1598. Österreichischer Staatsarchiv (ÖStA) Kriegsarchiv (KA) Bestellungen (Best.) 597/1598. případně ÖStA KA Feldakten (AFA) 1598/7/4.; jmenování Adolfa von Schwarzenberga Haupttabormeisterem, 24. června 1599. ÖStA KA Best. 636/1599. Pálffy 1999. 258-260.

³ Wrede 1898. s. 1-5.

⁴ Hummelberger 1963. s. 25-26; Barker 1982. s. 173.

⁵ Wrede 1898. s. 6.

⁶ Jähns 1880. s. 1216-1217.

⁷ Delbrück 1920. s. 144-145.

⁸ Redlich 1964. s. 43; Fuchs 1972. s. 222-223; Kelenik 1991. s. 107; Funcken 2001. s. 196; Bagi 2005. s. 47.

Způsob boje byl postaven na využití palebné síly pistole s kotoučovým zámkem, na tzv. caracolu: vojáci v řadách vyjeli koňmo vpřed, vystřelili ze svých pistolí, poté se stáhli za poslední řadu jednotky. Jejich hlavní zbraní byla šavle, jakož i 2 – 3, nebo popřípadě 5 – 6 pistolí. Výstroj sestávala z přilby, opancérování paže, krku, zad a hrudníku a z rukavic. Na šlechtických zásadách organizovaná kavalerie díky významné palební síle na bitevních polích francouzských náboženských válek dosáhla významných úspěchů vůči pěchotě vyzbrojené píkami, jakož i vůči francouzské kavalerii vyhýbající se použití palných zbraní. Z důvodu využití palné síly se ovšem na druhou stranu musela zřici rychlého a dynamického útoku.⁹

Jízdní střelci (Archibusier) se na bojištích objevili v první třetině 16. století,¹⁰ v 60. letech 16. století se již s určitostí podíleli na bojích proti Osmanům na uherských bojištích. Své pojmenování získali podle své hlavní zbraně, lehké pušky s kotoučkovým zámkem, arquebusu. Za účelem zvýšení palebné síly byli vyzbrojováni rovněž několika k sedlu připevněnými pistolemi, zatímco na ochranu oblékali otevřenou přilbu, opancérování hrudníku, krku, paže a zad, jakož i železné rukavice. Jejich rychlé rozšíření koncem 16. století lze vysvětlit jejich palebnou silou a všestrannou použitelností, neboť našli uplatnění zároveň v boji předvoje, v zadním voji, průzkumné a strážní službě, jakož i v nájezdech a velkých střetech. Vycházejí z jejich způsobu boje bylo jejich použití nejúčelnější proti pomalu nebo ve formaci se pohybující pěchotě.¹¹ O jejich potřebě v boji vedeném proti osmanským oddílům nevypovídá lépe nikdo jiný, než Schwendi, jenž ve svých pamětech sepsaných v roce 1576 naléhavě zdůrazňoval potřebu jejich větší účasti,¹² a fakt, že v lednu roku 1595 ve Vídni pro ně žádali pozůstalí radové Dvorní pokladny ve svém dobrozdání žold stejné výše jako pro německé kavaleristy.¹³

Kyrysníky nebo obrněné jezdce působící v armádách konce 16. století můžeme považovat za pokračovatele kopím bojujících rytířů těžkého jezdeckva. Kyrysníci do 90. let 16. století běžně používanou hlavní zbraň, kopí, zcela opustili. Na konci 16. století sestávala jejich výzbroj ze dvou pistolí, těžké šavle, jakož i z těžkého brnění, kyrysu. Tento druh jízdy nezmizel z bojišť spolu s kopím, ale jak potvrzují údaje, v polovině 16. století byl ve zvýšené míře přítomen a žádan jak na západoevropských bojištích, tak rovněž v bojích sváděných s osmanskou brannou mocí. Na těchto bojištích představoval nejen velkou útočnou sílu, ale oproti německým rytířům či jízdám střelcům požíval větší ochrany v boji zblízka.¹⁴ Jako příklad lze uvést bitvu u Mezökeresztese, kdy křesťanské vrchní velení u příležitosti střetu z 26. října soustředilo do středu první linie bojového šiku velkou útočnou sílu jezdeckva, do níž bylo zařazeno i 500 vestfálských kyrysníků.¹⁵ Ohledně počátku jejich působení na maďarském bojišti stejně tak německá jakož i maďarská odborná literatura dosud nesprávně uvádí rok 1596.¹⁶ Ve skutečnosti se však již o rok dříve obléhání Ostřihomi v roce 1595

⁹ Kelenik 1991. s. 107–109.

¹⁰ Podle Fuchse můžeme hovořit o jejich prvním nasazení v době schmalkaldenské války. Naproti tomu v knize manželů Funckenových se uvádí, že již v roce 1534 jimi disponoval francouzský král František I. Podle těchto tvrzení měli být do vojska zařazeni s 2,5–3 stopy dlouhým archebusem, palcátem a šavlí. Fuchs 1972. s. 221–222; Funcken 2001. s. 194.

¹¹ Wrede 1898. s. 5–6; Kelenik 1991.

¹² Geöcze 1894. s. 528; Kelenik 1991. s. 101; Kelenik 2005. s. 985.

¹³ Dobrozdání ve Vídni pozůstalé Dvorní pokladny, 1. února 1595. ÖStA KA AFA 1595/2ad 1 b.

¹⁴ Kelenik 1991. s. 111; Funcken 2001. s. 198.

¹⁵ Kelenik 2003. s. 121.

¹⁶ Wrede 1898. s. 5; Kelenik 1991. s. 111.

zúčastnilo 1 000 valonských kyrysníků pod vedením Adolfa von Schwarzenberga.¹⁷ Tehdy, jak jsem již uváděl výše, dorazila na uherské bojiště obdobně početná jednotka valonských jízdních střelců. Dva druhy vojska podřízené jednomu Obristovi nebyly neobvyklé ani ke konci války. V únoru 1600 Philipp Graf zu Solms se svými od srpna 1598 sloužícími kyrysníky plánovali, že je spojí s valonskými jízdními střelci. Takto vzniklou jednotku ovšem v listopadu téhož roku rozpustili.¹⁸ O rok později, v dubnu 1601 Philippe-Emmanuel de Lorraine, kníže Mercoeurský obdržel pověření, aby 5 kumpanií jízdních střelců a 2 kumpanie kyrysníků doplnil dalšími třemi kumpaniemi francouzských a lotrinských kyrysníků.¹⁹ O dva roky později byl opět Philipp Otto Graf zu Salm, Wild- und Rheingraf pověřen Dvorskou válečnou radou k sestavení jednotky sestávající z 800 kyrysníků a 600 jízdních střelců.²⁰

Pokud jde o vznik a vývoj dragounů – podobně jako u německých kavaléristů – ani zde není vojenskohistorická literatura prosta protimluvů a omylů. Ve vztahu k tomuto druhu vojska víme jistě, že poprvé se objevil mezi lety 1550 a 1560 v piemontské válce. Ohledně jeho úlohy však již i současníci vyslovovali rozdílná, navzájem si protiřečící mínění. Část z nich dragouny viděla jako mužstvo s lehkou výzbrojí, kteří byli schopni zasáhnout do boje jak na koni, tak jako pěšáci. Dle jiných však dragouni používali koně jen kvůli rychlému přesunu, avšak bojovali jako pěšáci.²¹ V důsledku těchto představ jeden z nejvýznamnějších vojenských teoretiků oné doby, Johann Jacobi von Wallhausen tento druh zbraně rovněž nezařazoval k jízďě, a zabýval se jimi v díle *Kriegskunst zu Fuss*.²²

Současná moderní vojenská historiografie přijala ohledně způsobu boje dragounů zmiňované tvrzení za své.²³ Vedle toho se ovšem na základě prací některých autorů zakořenila představa, podle níž dragouny stejně jako jízdní střelce je třeba považovat za přechod mezi jízdou a pěchotou. Podle těchto představ se tyto dva druhy zbraní odlišují navzájem pouze pojmenováním, výzbrojí a způsobem boje je podobný.²⁴

Z Bestallungu jednotky dragounů postavené v patnáctileté válce jednoznačně vyplývá, že Dvorská vojenská rada zamýšlela vojáky tohoto druhu zbraně používat pěšky i koňmo. Vedle toho ze spisu datovaného 29. prosince 1602 vyšlo najevo, že 4 kumpanie, každou po 100 mužích z nedávno rozpuštěné Tillyho jednotky, bylo třeba naverbovat z valonského pěšího pluku, v textu však přesto dragouny jednoznačně a důsledně nazývají jezdcí (Reiter). Dvorská vojnová rada za tímto účelem vydala rozkaz na postavení dragounů, aby tak vznikla jednotka rychlejší než němečtí jízdní střelci, pohyblivější a zběhlá v pěchotním boji palbou. Dalším potvrzením tohoto tvrzení je, že v jejich Bestallungu nepadlo jedině

¹⁷ Bagi 2001. s. 397, 411-413. Výkaz žoldu císařského vojska objednaného k obléhání Ostřihomi v roce 1595, 25. listopadu 1595 Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Hungarica (H) Allgemeine Akten (AA), 1595 Diarium Bellicum N(icolaus) G(ablmann) Fasc. 128. Fol. 318r. 320v.-321r; Ortelius 1602. s. 75.

¹⁸ ÖStA KA Hofkriegsrat (HKR)-Wien Protocollum (Pr.) Expedit (Exp.) Band (Bd.) 204. Fol. 424r-v. 15. února 1600; Heischmann 1925. s. 253-254.

¹⁹ Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, knížete Mercoeuuru na velení 1 000 kyrysníků a jízdních střelců, 12. dubna 1601, ÖStA KA Best. 684/ 1601.

²⁰ Bestallung Philippa Otty Grafa zu Salm, Wild und Rheingrafa na postavení 1 400 kyrysníků a jízdních střelců, 10. srpna 1603, ÖStA KA Best. 748/ 1603.

²¹ Kelenik 1991. s. 113.

²² Meynert 1868. s. 302.

²³ Wrede 1898. s. 8; Hummelberger 1963. s. 27; Barker 1982. s. 173.

²⁴ Meynert 1868. s. 300-301; Hummelberger 1963. s. 27; Barker 1982. s. 173.

slovo o brnění, takto pravděpodobně nosili jen lehké pancéřování hrudníku.²⁵ V roce 1603 postavili kapitáni čtyři kumpanie,²⁶ a až do dubna 1605 byli ve službě.²⁷ Jeden z jejich kapitánů, Laurentio de Rame však, již jako Obrist, 19. dubna 1605 obdržel pověření, aby ze svých propuštěných vojáků zorganizoval novou jednotku a vedle nich naverboval pátou kumpanii z valonů sloužících u dělostřelectva, ale v srpnu 1605 se zrodilo rozhodnutí o propuštění přijatých.²⁸ Nově zorganizovanou jednotku ovšem nazývali ve vystaveném Bestallungu jízdními střelci.²⁹ Je obtížné rozhodnout, zda v roce 1602 přijatí valonští pěšáci prošli v roce 1605 další „metamorfózou“ a z dragounů se stali jízdními střelci, je možné, že v de Rameho spisku došlo k chybě a k faktické změně druhu zbraně vůbec nedošlo. Podle mého mínění zde došlo k chybě, neboť Gilberto de Santhilier byl v červenci 1605 na jednu stranu pověřen Dvorskou vojnovou radou, aby dal do pořádku roztržku, která vznikla mezi de Ramem a jeho čtyřmi dragounskými kumpaniemi.³⁰ O šest dnů později, ve stejném protokolu téhož vládního orgánu, se již ohledně této jednotky objevuje pojmenování karabiníci (Carpiner).³¹ Na druhou stranu se z počátku roku 1606 zachoval dokument, podle nějž pod Tillyho velením zůstala jedna kumpanie nepropuštěných dragounů (!), která čekala v Kószegu na vyplacení žoldu.³²

Zde bych rád upozornil na další omyl, který se v německy psané odborné literatuře pravidelně stále znovu vyskytuje jako svého druhu „okřídlené tvrzení“. Wrede, Hummelberger a Barker opakují, že tento druh zbraně vstoupil do služeb císařského vojska poprvé teprve v roce 1623.³³ Toto tvrzení je, jak vidíme, mylné, neboť poprvé bylo vydáno pověření k postavení čtyř kumpanií dragounů již v prosinci 1602.

Přijímání západních jízdních druhů vojsk do císařských služeb

V 16. století jakož i v první polovině století 17. pověřoval verbováním a stavěním v císařském vojsku bojujících menších či větších polních a pohraničních žoldnéřských oddílů zkušené a podnikavé profesionální vojáky panovník, jen zřídka stavové rakouských nebo říšských zemí.³⁴ Stávalo se také, že se některé osoby samy přihlásily k tomuto úkolu, jako

²⁵ Kelenik 1991. s. 114.

²⁶ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 210. Fol. 811v. 22. prosince 1603.

²⁷ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Registratur (Reg.) Bd. 214 Fol. 421v. 20. dubna 1605; Heischmann 1925. s. 257-258.

²⁸ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 421r. 19. dubna 1605, Heischmann 1925. s. 258.

²⁹ Bestallung Laurentia de Rame na přijetí 500 jízdních střelců, 10. června 1605. ÖStA KA Best. 808/1605.; Heischmann 1925. s. 258.

³⁰ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 457v. 20. července 1605.

³¹ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Reg. Bd. 214 Fol. 460r. 26. července 1605.

³² Heischmann 1925. s. 258.

³³ Wrede 1898. s. 8; Hummelberger 1963. s. 27; Barker 1982. s. 173.

³⁴ Je třeba poznamenat, že v celé Evropě od přelomu 15. a 16. století pověřovali panovníci postavením jednotek vojenské podnikatele. Pověřené osoby byly často příslušníci jiných národů: španělské králové přednostně najímali ke svým válečným podnikům německé žoldnéře. Ve francouzské náboženské válce se objevili vojáci najatí v Římské říši národa německého na obou bojujících stranách, nezávisle na jejich náboženské příslušnosti. Jász 1974. s. 32. Edelmayer 2002. s. 174-202, 227-264.

v době patnáctileté války na podzim roku 1594 Karl von Mansfeld³⁵ nebo Georges Bayer de Boppard v dubnu 1596.³⁶ Obě strany uzavřely smlouvu, v jejímž smyslu se zavázal zajistit verbálně jakož i žold a zásobování potravinami. Vedle toho zplnomocnil válečného podnikatele k zařizování vnitřních záležitostí jednotky, jelikož tento jmenoval důstojníky a rovněž byl oprávněn rozhodovat o jejich přijetí a propuštění.³⁷

Povinnosti osoby pověřené najímáním vojáků zapisovala Dvorská vojnová rada do Bestallungu. Za účelem přijímání jízdních jednotek používali v době patnáctileté války dvě listiny. Na jedné straně v případě německých či černých kavaleristů, dvorského praporu (Hoffahne),³⁸ jakož i ve druhé polovině války v případě některých jednotek jízdních střelců³⁹ sloužil na speyerském říšském sněmu v roce 1570 přijatý a na území celé Říše platný, Lazarem von Schwendim vypracovaný a ze 111 článků sestávající Reiterbestallung. Tento dokument obsahoval i Bestallungbriefy používané při najímání pěchoty, seznam Bestallungů, jednotlivé body kapitulace jakož i osoby povolané zajišťovat v táborech pořádek a na úrovni patřičně společenského prestiže jezdeckta vypracované Artikelbriefy.⁴⁰

³⁵ Karl von Mansfeld na podzim roku 1594 nabídl dvoru přijetí 12 praporů kyrysníků a 13 kumpaní jízdních střelců, jakož i 6 000 pěšáků (rozdělených na jednotky po 2 000 a 4 000 mužích). Podle hlášení Alexandra von Velen s datem 25. ledna 1595 Mansfeld během vzájemného rozhovoru navrhl přijetí do žoldu 4000 valonů (4000 pěších, 1 000 obrněných a 1 000 jízdních střelců). Nakonec na uherské bojiště dorazily z Flander 2 000 obrněných a jízdních střelců a 2 500 pěších. Instrukce Karla von Mansfelda císařskému vyjednavaci, Hansi Leonhardu von Jellnek, o přijetí valonských vojáků. ÖStA KA AFA 1595/ 4/ 3b. Hlášení Alexandra von Velen Rudolfo II., 25. ledna 1595 ÖStA KA AFA 1595/ 4/ 3c.; V roce 1595 byl připravován žoldněrský výkaz o císařské armádě najaté k obléhání Ostřihomi, 25. listopadu 1595, HHStA H AA 1595 Diarium Bellicum N(icolaus) G(ablmann) Fasc. 128. Fol. 318r., 320v.-321r. 2 000 jezdců a 6 000 pěších je uváděno Heischmannem a Thallóczyem. Ortelius 1602. s. 75; Thallóczy 1896. s. 548; Heischmann 1925. s. 205; Bagi 2001. s. 397, 411-413. O životě Karla von Mansfelda: NDB 16. Band, s. 79-80.

³⁶ V dubnu 1596 válečný podnikatel Georges Bayer de Boppard bojující v bitvách francouzských náboženských válek na straně Katolické ligy nabídl pražskému dvoru přijetí do žoldu 1 000 kyrysníků a 2 000 pěších. Dvorská válečná rada toho roku jeho služeb nevyužila, ovšem v následujících dvou letech jej nacházíme v boji proti Turkům na uherském bojišti v čele jednotlivých valonsko-francouzských pěších pluků, kde až do své smrti sloužil Rudolfo II. Nabídka Georgese Bayera de Boppard na postavení 2 000 pěších a 1 000 kyrysníků do služeb Rudolfa II., duben 1596. ÖStA KA AFA 1596/ 4/ 13.; Kelenik 1990. s. 94; Sahin-Tóth 2004. s. 1161-1165; Sahin-Tóth 2004a. s. 297-304.

³⁷ Vö. Nagy 1985. s. 142-143.

³⁸ Bestallung dvorského praporu arcivévodě Matyáše, prosinec 1595. ÖStA KA AFA 1595/ 12/ 5.; Bestallung Bernharda Lea Galla na přijetí 400 mužů do dvorského praporu, 12. červen 1597. ÖStA KA Best. 550/ 1597. Bestallung Georga Andrease Hofkirchena na přijetí 300 mužů do dvorského praporu, 12. září 1598. ÖStA KA Best. 607/1598.; Bestallung Adama Galla na přijetí 300 mužů do dvorského praporu, 27. července 1599. ÖStA KA Best. 642/ 1599.

³⁹ Bestallung Joachima von Flanse na přijetí 500 jízdních střelců, 8. března 1601. ÖStA KA Best. 678/1597. Bestallung Heinricha Mathiase von Thurna na přijetí 1000 jízdních střelců, 17. dubna 1601. ÖStA KA Best. 681/ 1601.; Bestallung Heinricha Mathiase von Thurna a Heinricha Kreziriekho na přijetí 1 000-1 000 jízdních střelců, 3. května 1602. ÖStA KA Best. 712/1602.

⁴⁰ Rozhodnutí speyerského říšského sněmu, 1570. HHStA Mainzer Erzkanzler Archiv (MEA) Reichstagsakten (RA) Fasc. 57. Fol. 61v.-82v.; Lünig 1723. s. 58-68; Meynert 1854. s. 86-98; Janko 1871. s. 172-193; Koller 1990. s. 367-368; Pálffy 1995. s. 30-31.

Osoby pověřené verbováním a velením oddílů jízdních střelců, kyrysníků, dragounů a tělesné stráže⁴¹ mohly na druhou stranu nezávisle na národnosti přijatých přebírat zkrácenou verzi výše uvedeného dokumentu. Tento můžeme nazývat „zkráceným Bestallungem,“ nebo jak se vyjadřovali současníci, Bestallungsbriefem.⁴² Oproti značně podrobným směrnícím Reiterbestallungu sloužícího udržování kázně ovšem v listinách vydaných pro ostatní jízdní druhy zbraní lze nalézt jen odkaz jedinou větou na to, že na základě směrnic jízdního artikulu (Reiter Artikelsbrief) je třeba se řídit jak pověřenému tak i jeho podřízeným.⁴³

Oba typy dokumentů upravovaly organizaci dané jednotky, výzbroj válečníků, délku služby (3 měsíce), počty a žold úředníků a jezdců, jim určenou zálohu a diety určené na útratu při příležitosti čekání na místě přehlídky (Nachtgeld), organizaci přehlídky, jakož i způsob propouštění vojáků (Abdankung) a jejich konečného vyplacení. Vedle toho připomínaly pověřeným osobám, podobně jako ve zvlášť vystavovaném Bestallungsbriefu u pěchoty, že je jejich povinností být spolu s podřízenými poslušni rozkazů nadřízených (panovník, vrchní armádní velitel a Haupttabormeister) a rovněž po 3 měsících, pokud toho bude zapotřebí, věrně a bez námitek dále sloužit.

Listiny obsahovaly i prováděcí opatření učiněná v zájmu vyloučení finančních přehmatů, neboť v rozličných druzích jízdních zbraní byl službu konajícím šlechtici – po způsobu pocházejícím ještě z období tradic rytířského období – určován počet jejich doprovodu (lange Reihe) vstupujícího do vojska. V přehlídkovém registru byla takto zaznamenávána

⁴¹ Bestallung Hanse Christofa von Tschernambla na přijetí 100 jízdních střelců tělesné stráže, 2. srpna 1598. ÖStA KA Best. 602/1598.; Bestallung Hanse Christofa Urschenbekha na přijetí 100 jízdních střelců tělesné stráže, 7. července 1599. ÖStA KA Best. 638/1599.; Bestallung Hanse Christofa Urschenbekha na přijetí 100 jízdních střelců tělesné stráže, 2. srpna 1604. ÖStA KA Best. 783/1604.; Bestallung Petera von Asselborna na přijetí jedné Rehnfahne v počtu 150 mužů, 5. července 1602. ÖStA KA Best. 720/1602. Bestallung Ernsta von Mansfelda na přijetí jedné Rehnfahne v počtu 200 mužů, 5. června 1603. ÖStA KA Best. 740/1603.; Bestallung Heinricha von Trotty na přijetí jedné Rehnfahne v počtu 200 mužů, 12. června 1604. ÖStA KA Best. 770/1604.

⁴² Ve struktuře a detailech se Bestallungsbrief používaný u jezdeckta do značné míry shodoval s obdobným dokumentem vydaným za účelem přijímání pěchoty. Srov. Bestallungsbrief vystavený Engelhardtem Khurzem von Senftenau, 9. prosince 1593. ÖStA KA Best. 464/1593; Bestallungsbrief vystavený Jacobem Hannibalem von Reittenau, 24. července 1594. ÖStA KA Best. 477/1594; Bagi 2001. s. 398-399; Bagi 2005. s. 111-112.

⁴³ Srov. Bestallung Siegfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596. ÖStA KA Best. 516.; Bestallung Giana Baptisty Miniatiho, Hanse Leonharda von Jell, Carla de Verleine, Attilia Vimercata na čelo 100–100 valonských jízdních střelců, 8. května 1597. ÖStA KA Best. 531/1597.; Bestallung Siegfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597. ÖStA KA Best. 557/1597.; Bestallung Bartholomea Dauerna na přijetí 100 kyrysníků, 22. června 1598. ÖStA KA Best. 589/1598.; Bestallung Simona Grafa von Lippe na přijetí 500 kyrysníků, 15. července 1598, ÖStA KA Best. 587/1598.; Bestallung Siegfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598. ÖStA KA Best. 611/1598.; Bestallung Wolfa Georga Merzensreittera na přijetí 500 jízdních střelců, 3. května 1602. ÖStA KA Best. 711/1602.; Bestallung Laurentia de Rame, Charlese de Agenty, Guilloma de Waux, Mercure de Mariloff na přijetí 100–100 valonských dragounů, 19. listopad 1602. ÖStA KA Best. 727/1602.; Bestallung knížete Charlese Gonzague Nevers na přijetí 1 000 kyrysníků, 1602. ÖStA KA Best. 731/1602.

jak jména šlechticů tak jména členů jejich doprovodu.⁴⁴ Bylo totiž nutno zamezit zneužívání faktu, že šlechtic pobíral i žold vojáků, které přivedl.⁴⁵

V *Reitersbestallungu* z roku 1570 nefiguruje placení Obrista, jakož ani složení a žold štábu. Dvorskou vojnovou radou v roce 1593 sestavený dokument se to vše snažil doplnit, i když se zdá, že tento ucelený typ dokumentu v císařském vojsku nezdolal.⁴⁶ Oproti tomu tento *Bestallung* používali na frankém území. V roce 1594 v *Reiterbestallungu* vystaveném za účelem přijetí jezdeckého oddílu v počtu 1 000 mužů takto figuruje složení štábu, ale plat Obrista v něm ještě nalézt nelze.⁴⁷ Pravděpodobně proto, neboť v čase vystavení listiny ještě probíhalo jednání ohledně osoby velitele jednotky mezi stavy frankého obvodu a vedoucím obvodu – Obristem.⁴⁸ O rok později v *Bestallungu* frankého obvodu vystaveném Hohenlohemu za účelem postavení stejně početného jízdního oddílu a jeho pověření velením, již figurovaly i částky náležitých mu z toho důchodů.⁴⁹

⁴⁴ Stanovení *lange Reihe* bylo proměnlivé podle druhu vojska. U německých kavaléristů bylo povoleno i 6-12 zbrojnošů, zatímco u jízdních střelců a u kyrysníků již jen po 2, a u dragounů ani jeden. Tím je rovněž vyjádřeno, jaké společenské prestiže požívala většina z posledních tří druhů vojska sloužícího u jízdy. Srov. *Bestallung* Karla von Tettau na přijetí 1000 německých jezdců, 8. května 1598. ÖStA KA Best. 581/1598.; *Bestallung* Siegfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596. ÖStA KA Best. 516/1596.; *Bestallung* Simona Grafa von Lippe na přijetí 500 kyrysníků, 15. července 1598. ÖStA KA Best. 587/1598.; *Bestallung* Laurentia de Rame, Charlese de Agenty, Guilloma de Waux, Mercure de Mariloff na přijetí po 100 valonských dragounech, 19. listopadu 1602. ÖStA KA Best. 727/1602.

⁴⁵ Srov. Plán na přijetí 1 000 německých jezdců, 1593. ÖStA KA Best. 457/1593.; *Bestallung* Sebastiana Schlicka von Passau na přijetí 1 000 německých jezdců, 9. října 1593. ÖStA KA Best. 458/1593.; *Bestallung* Siegfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596. ÖStA KA Best. 516/1596.; *Bestallung* Giana Baptisty Miniatiho, Hanse Leonharda von Jell, Carla de Verleine, Attilia Vimercata na velení jednotkám po 100 valonských jízdních střelcích, 8. května 1597. ÖStA KA Best. 531/1597.; *Bestallung* Sigfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597. ÖStA KA Best. 557/1597.; *Bestallung* Friedricha von Hohenlohe na přijetí 1000 německých jezdců, 10. května 1598. ÖStA KA Best. 580/1598.; *Bestallung* Karla von Tettau na přijetí 1000 německých jezdců, 8. května 1598. ÖStA KA Best. 581/1598.; *Bestallung* Bartholomea Dauerna na přijetí 100 kyrysníků, 22. června 1598. ÖStA KA Best. 589/1598.; *Bestallung* Simona Grafa von Lippe na přijetí 500 kyrysníků, 15. července 1598. ÖStA KA Best. 587/1598.; *Bestallung* Sigfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598. ÖStA KA Best. 611/1598.; *Bestallung* Hanse von Osterhausen na přijetí 1000 německých jezdců, 18. dubna 1599. ÖStA KA Best. 626/1599.; *Bestallung* Georga Friedricha von Hohenlohe na přijetí 1000 německých jezdců, 17. března 1600. ÖStA KA Best. 653/1600.; *Bestallung* Wolfa Georga Merzensreittera na přijetí 500 jízdních střelců, 3. května 1602. ÖStA KA Best. 711/1602.; *Bestallung* Laurentia de Rame, Charlese de Agenty, Guilloma de Waux, Mercure de Mariloff na přijetí po 100 valonských dragounech, 19. listopadu 1602. ÖStA KA Best. 727/1602.; *Bestallung* knížete Charlese Gonzague Nevers na přijetí 1000 kyrysníků, 1602. ÖStA KA Best. 731/1602.; Lünig 1723. 58-60.; Janko 1871. 172-176.

⁴⁶ Plánován pro přijetí pluku německých nebo černých kavaléristů, 1593. ÖStA KA Best. 457/1593.

⁴⁷ *Bestallung* frankého jezdeckta z roku 1594. ÖStA KA Best. 487/1594. Fol. 822r.-823r.

⁴⁸ Frankému vojsku bylo třeba místním Obristem zajistit vedení. Ovšem Georg Friedrich nechtěl na uherské bojiště postavit 1000 jezdců, naopak – odkazuje na vládní nařízení vydané na augsburském říšském sněmu v roce 1555 – navrhl za sebe dokonce dvě osoby. S tím nesouhlasily franké stavy, jelikož na tento post si vyhlédly arcivévodu Maxmiliána, odstupujícího kurfiřta. O sporu Obrista frankého obvodu a zemských stavů: Rozhodnutí frankého zemského sněmu, 21. května 1594. HHStA MEA Fränkische Kreisakten (FK) Fasc. 4. Fol. 98r.-103v.; Rozhodnutí frankého zemského sněmu, 23. května 1594. HHStA MEA FK Fasc. 4. Fol. 107r.-111v.; Dopis Georga Friedricha markraběte magdeburského frankému zemskému sněmu, 1594. HHStA MEA FK Fasc. 4. Fol. 112r.-115v.; O právním rámci zemského Obrista: Lünig 1723. s. 47-54.

⁴⁹ *Bestallung* frankého jezdeckta z roku 1595. HHStA MEA FK Fasc. 5. Fol. 254v.

Jelikož v Reiterbestallungu nebyly uváděny měsíční příjmy německých jezdců a Obristů pověřených na základě tohoto dokumentu velením jednotek jízdních střelců,⁵⁰ ani příjmy jejich práci napomáhajících členů štábu, bylo to, podobně jako u pěchoty, uváděno ve zvláštním, za tímto účelem vystaveném soupisu Bestallungů. Podle něj mohl velitel na běžné služby přijmout čtyři drabanty. Po dobu jeho nepřítomnosti jeho úkoly musel zastat zástupce, při němž sloužili dva drabantí. Na každodenní organizaci jednotky musel přijmout Obrist do žoldu jednoho ubytovatele, strážmistra a zásobovatele,⁵¹ jednoho profouse, jednoho polního kazatele, jednoho mistra vozatajstva (Wagenburgmeister), jednoho ranhojiče (Wundarz), jednoho polního písaře a jednoho vojenského kapelníka (ověřit!, mađ. Lárمامester). Kromě výše uvedených patřili ke členům štábu tři profousové, konkrétně jeden žalárník, jeden kuchař, jeden bubeník (Hörpauker), dva trubači, jeden tlumočník, tři drabantí a jeden platněř (Plattner). Listina, podobně jako soupisy Bestallungů vydávané osobám pověřeným najímáním pěších pluků, na závěr informovala o tom, z jakých zdrojů zamýšlel dvůr pokrývat náklady na udržování pluku. Výdaje Tettauem⁵² postavených německých jezdců v roce 1598 hradily české stavy, vojenský pokladník je vyplácel z podpory schválené na boj proti Turkům.⁵³

Oproti tomu plat Obristů pověřených velením jednotek kyrysníků a jízdních střelců sestávajících z více kumpanií neboli praporů, jakož i sestava a měsíční žold jejich štábu nebyly neuváděny ve zvláštním soupisu Bestallungů, nýbrž v Bestallungbriefu.⁵⁴ Ovšem

⁵⁰ Zachoval se jen soupis Bestallungů: Bestallung Karla von Tettau na přijetí 500 jízdních střelců, 12. dubna 1596. ÖStA KA Best. 501/1596.; Bestallung Hanse Ludwiga von Schlick na přijetí 500 jízdních střelců, 6. května 1599. ÖStA KA Best. 629/1599; Bestallung Hanse Christofa von Puchheim na přijetí 600 jízdních střelců, 10. června 1603, ÖStA KA Best. 742; Bestallung Siegfrieda von Kollonich na přijetí 1000 jízdních střelců, 7. července 1603, ÖStA KA Best. 744/1603. Spolu s jinými listinami nalezený soupis Bestallungů: Bestallung Joachima von Flans na přijetí 500 jízdních střelců, 8. března 1601, ÖStA KA Best. 678/1601; Bestallung Heinricha Mathiase von Thurn na přijetí 1000 jízdních střelců, 17. dubna 1601, ÖStA KA Best. 681/1601; Bestallung Philippa Grafa zu Solms na přijetí 600 nizozemských jízdních střelců, 20. srpna 1601, ÖStA KA Best. 697/1601; Bestallung Wolfa Georga Merzensreittera na přijetí 500 jízdních střelců, 3. května 1602, ÖStA KA Best. 711/1602; Bestallung Heinricha Matthiase von Thurn a Heinricha Krezirieckihho na postavení jednotek po 1000 jízdních střelců, 3. května 1602, ÖStA KA Best. 712/1602.

⁵¹ O jejich úkolech viz: Dilich 1689. s. 36.

⁵² Karl von Tettau, rytíř řádu Johaniťů obdržel v roce 1592 pověření k naverbování 100 jízdních střelců. Oproti rozkazu najal 120 jezdců. V únoru 1594 obdržel povolení k naverbování dalších 180 jezdců. V roce 1595 oddíl přijaly do žoldu české stavy. Od července do prosince 1598 z české finanční podpory vydržoval v Uhrách 1000 německých kavaléristů. Pluk byl pro nedostatek žoldu rozpuštěn již v listopadu. Heischmann 1925, s. 244-245.

⁵³ Bestallung Karla von Tettau na velení 1 000 německých kavaléristů, 18. května 1598, ÖStA KA Best. 587/1598, Fol. 774r.-775v.; O Obristovi jízdní jednotky dále: Meynert 1854, s. 123; Heischmann 1925, s. 245; Bagi 2001, s. 428-429.

⁵⁴ Srov.: Bestallung Sigfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596, ÖStA KA Best. 516/1596; Bestallung Sigfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597, ÖStA KA Best. 557/1596; Bestallung Sigfrieda von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598, ÖStA KA Best. 611/1598; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, knížete Mercoeuuru na přijetí 500 kyrysníků, 24. dubna 1600, ÖStA KA Best. 655/1600; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, knížete Mercoeuuru na velení 1000 kyrysníků a jízdním střelcům, 12. dubna 1601, ÖStA KA Best. 684/1601; Bestallung Giorgia Basty na přijetí 1 000 valonských jízdních střelců, 12. srpna 1602, ÖStA KA Best. 721/1602; Bestallung Charlese Gonzague knížete Nevers na přijetí 1 000 kyrysníků, 1602, ÖStA KA Best. 731/1602.

vždy k tomu takto nedocházelo. V listině vystavené Simonu von Lippe v roce 1598 totiž nefigurovalo ani jmenování osob pověřených funkcemi, ani jejich plat, dokonce ani složení štábu a měsíční žold jeho členů.⁵⁵ Všechny tyto údaje oba smluvní partneri zcela jistě zapísali do zvláštního soupisu.

Mezi štábními důstojníky Obristů chyběli šoltysové vykonávající nad vojáky soudní moc. Vojenské soudnictví jezdeckta upravoval v 18 bodech Reiterrecht vydaný jako příloha Reiterbestallung v roce 1570. Vrchní velitel jezdeckta, polní maršálek (Feldmarschall) za účelem dohledu nad nerušeným vykonáváním soudnictví jmenoval svým zástupcem zdatného a ve vojenském právu zblhlého šlechtice.⁵⁶

Pokud odhlédneme od rozdílů, složení obou Bestallungů vydávaných Dvorskou vojnovou radou za účelem přijímání jezdeckta se navzájem shodovala, ovšem v jejich obsahu lze najít rozdíly nejen u verbovaných oddílů jednotlivých druhů vojska, ale i uvnitř těchto druhů vojska.

Organizace západních jízdních druhů vojsk přijímaných do císařských služeb

Tehdejší armády byly najímány na základě řady osobních jednání, a obdobně byly i sestavovány. Při stavění různých jízdních jednotek rozhodovala zdatnost a dvorské styky válečných podnikatelů, jejich schopnost prosazovat své zájmy ve věci vlastního, důstojnického a poddůstojnického žoldu jakož i žoldu mužstva, a s tím souvisela i organizační struktura zaznamenávaná do vystavovaných listin. U takto individuálně probíhajících jednání je obtížné, ba zdánlivě téměř nemožné nalézt jednotnou koncepci, není však zcela nereálné se o to nepokusit.

Nejjednodušší organizační strukturu lze zaznamenat v Reiterbestallungu přijatém v roce 1570 na speyerském říšském sněmu za účelem najímání německých jezdců. Podle něj organizovali obecně jednotky po 1 000 mužích,⁵⁷ podobně jako u pěchoty do praporů (Fahne). Listina se nezmiňuje o členech Obristova štábu, zaznamenává pouze důstojníky nižších jednotek a jejich měsíční žold. Podle toho se vedle Rittmeistera vedoucího praporu ke členům štábu počítal jeden zástupce, jeden praporečník (Fähndrich), jakož i jeden kaplan nebo kazatel, dva trubači, jeden písař, jeden ubytovatel, jeden zbrojř, jeden kovář, dva drabanti a jeden sedlář. V zájmu efektivního velení mužstvu tak na čelo každých 50 jezdců jmenovali po jednom rotmistrově (Rottmeister).⁵⁸

⁵⁵ Bestallung Simona Grafa von Lippe na velení 500 kyrysníkům, 15. července 1598, ÖStA KA Best. 587/1598.

⁵⁶ Lünig 1723, s. 69-70; Janko 1871, s. 196-198; Pálffy 1995, s. 41-42; Rozhodnutí speyerského říšského sněmu, 1570, HHStA MEA RA Fasc. 57, Fol. 85v.-88v.

⁵⁷ Srov. Plán na přijetí 1 000 německých kavaleristů, 1593, ÖStA KA Best. 457/1593; Bestallung Sebastiana Schlicka von Passau na přijetí 1 000 německých kavaleristů, 9. října 1593, ÖStA KA Best. 458/1593; Bestallung Franze knížete lüneburského na přijetí 4000 německých kavaleristů (2000 vedl sám, zbytek po 1000 jezdcích vedli dva jmenovaní plukovníci), 8. listopadu 1593, ÖStA KA Best. 460/1593; Bestallung Albrechta von Pietipessky na přijetí 1000 německých kavaleristů, 12. dubna 1596, ÖStA KA Best. 502/1596; Bestallung Georga Friedricha von Hohenlohe na přijetí 1 000 německých kavaleristů, 10. května 1598, ÖStA KA Best. 580/1598; Bestallung Karla von Tettau na přijetí 1 000 německých kavaleristů, 8. května 1598, ÖStA KA Best. 581/1598; Bestallung Hanse von Osterhausen na přijetí 1 000 německých kavaleristů, 18. dubna 1599, ÖStA KA Best. 626/1599; Bestallung Georga Friedricha von Hohenlohe na přijetí 1 000 německých kavaleristů, 17. března 1600, ÖStA KA Best. 653/1600.

⁵⁸ O funkcionářích německých kavaleristů viz. dále: Meynert 1854, s. 123-124; Dilich 1689, s. 38-39.

Určování finanční odměny dalšího důstojnictva a rotmistrů probíhalo značně nepravdělně,⁵⁹ neboť záviselo na počtu jim podřízených vojáků: Rittmeister mohl totiž za jezdce zařazeného do svého praporu obdržet rýnský zlatý.⁶⁰ Takto se však suma vypočitatelného žoldu mezi jednotlivými jednotkami či dokonce uvnitř jednotky mohla vzájemně odlišovat, v závislosti na počtu přijatých do seznamu. V případě čtyř praporů dostali Rittmeisteri plat po 250 jezdcích.⁶¹ Pokud však byl počet nižších jednotek jen tři, pak se stávalo, že do každé přidělili 333 vojáků,⁶² nebo že Obrist vedl 400 a dva Rittmeisteri po 300 mužích.⁶³

Platy rotmistrů lze rovněž vypočítat z počtu jim podřízených jezdců, neboť na základě každého zařazeného jim náležela půlzlatka, takto jim celkem náleželo 25 rýnských zlatých.⁶⁴

V případě německých jízdních střelců je již v první polovině patnáctileté války zjevitelné, že nejen organizační formy jednotek a Bestallungbriefy vydávané pro vojenské podnikatele pověřené najímáním a velením, ale i jmenování velitelů vykazuje značnou variabilitu.

U tohoto druhu vojska vydávala Dvorská vojnová rada pověření k organizaci jak menších, tak i početnějších jednotek čítajících dokonce až 1 000 mužů. V první polovině patnáctileté války byli organizováni jízdní střelci, podobně jako němečtí kavaléristé, do praporů. Avšak v jednom případě se již v roce 1598 předběžně objevuje v dokumentech pojmenování nové nižší jednotky: v Bestallungu vystaveném na jméno Sigfrieda von Kollonich 20. prosince 1596 lze nalézt u jednotky 700 německých jízdních střelců jako organizační jednotku pojmenování švadrona nebo korneta (squadrigelie oder cornette).⁶⁵ Je obtížné rozhodnout, zda je to časně objevení se valonsko-francouzského vzoru, nebo zda pisatel listiny tyto pojmy používal nedůsledně. Podle mého mínění bude druhá možnost pravděpodobnější, jelikož Kollonich i v dalších dvou letech dostal pověření k organizaci stejně početných jednotek, ovšem v obou případech figuruje v Bestallungbriefu jako pojmenování organizační jednotky opět prapor.⁶⁶

Najímáním a vedením praporů, obdobně jako u pěchoty, pověřovali hejtmany (Hauptmann).⁶⁷ Vedle toho se v jednom případě objevuje nikoli náhodně společensky

⁵⁹ O vyplácení členů jezdeckva budeme pojednávat ve zvláštní kapitole.

⁶⁰ Lünig 1723, s. 59; Janko 1871, s. 175.

⁶¹ Plán na přijetí 1 000 německých kavaléristů, 1593, ÖStA KA Best. 457/1593.

⁶² Záznam o organizaci franckého zemského jezdeckva z roku 1594. HHStA MEA FK Fasc. 4., 116r.-117r.

⁶³ Bestallung Hanse von Osterhausen na přijetí 1 000 německých kavaléristů, 18. dubna 1599, ÖStA KA Best. 626/1599.

⁶⁴ Lünig 1723, s. 60; Janko 1871, s. 176.

⁶⁵ Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596, ÖStA KA Best. 516/1596.

⁶⁶ Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597, ÖStA KA Best. 557/1596; Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598, ÖStA KA Best. 611/1598.

⁶⁷ Srov. Bestallung Hanse Jacoba von Thun a Ulricha von Königsberg na přijetí jednotek po 125 jízdních střelcích, 3. května 1593, ÖStA KA Best. 451/1593; Bestallung Karla von Tettau na přijetí 120 jízdních střelců, 12. července 1593, ÖStA KA Best. 455/1593; Bestallung Balthasara Friedricha von Ossa na přijetí 150 jízdních střelců, 22. listopadu 1593, ÖStA KA Best. 465/1593; Vzoropis na přijetí oddílu jízdních střelců v počtu 150 nebo 200 mužů, 1595, ÖStA KA Best. 498/1595.

mnohem prestižnější Rittmeister související s podstatně vyšším žoldem: výše zmiňované Bestallungy vystavené pro Kolloniche v letech 1596, 1597 a v prosinci 1598 již záměrně jmenovaly osoby velitelů nižších jednotek s tímto titulem.⁶⁸

Jednotlivé vztahy poukazující na užívání pojmenování důstojnictva a organizaci jednotek dále komplikuje okolnost, že počet praporů tohoto druhu vojska značně překonává odlišnosti k nimž docházelo u německých kavaleristů. Dle svědectví dokumentů se objevovaly stejně tak jednotky po 100, 120, 125 a 200 mužích,⁶⁹ jakož i jednotky sestávající ze 400 mužů. V posledně jmenovaném případě však musíme podotknout, že nižší jednotka spadala pod přímé velení Obrista.⁷⁰

Ve svazku císařské armády sloužily vedle německých jednotek i valonské, nizozemské a italské formace jízdních střelců. Avšak oproti tomu v případě německých jízdních střelců vyplynulo, podle jednotlivých vztahů poukazujících na způsob rozdělování funkcí a organizačních jednotek, že do žoldu přijaté již také v prvním období patnáctileté války organizovali do kumpanií po 100 mužích, které vedli kapitáni (Capitan).⁷¹ V průběhu války vydala Dvorská vojnová rada celkem v 16 případech pověření na postavení těchto oddílů resp. na jejich vedení, z nichž v deseti případech obdržela pověřená osoba povolení velet jedné kumpanii. Šesti vojenským podnikatelům dali ovšem za úkol verbovní a velení větších jednotek: 8. května 1597 pověřili tři osoby, Alphonse von Montecuccoli, Germanica Strassolda a Carla Formentina, v hodnosti kapitanů na postavení jednotek po 200 jízdních střelcích rozdělených do 2 kumpanií.⁷² V roce 1604 zorganizovala Dvorská vojnová rada čtyři postavené dragounské kumpanie po způsobu nizozemských, italských a valonských jízdních střelců – každou po 100 mužích.⁷³

⁶⁸ Srov. Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596, ÖStA KA Best. 516/1596; Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597, ÖStA KA Best. 557/1596; Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598, ÖStA KA Best. 611/1598.

⁶⁹ Srov. Bestallung Hanse Jacoba von Thun a Ulricha von Königsberg na přijetí jednotek po 125 jízdních střelcích, 3. května 1593, ÖStA KA Best. 451/1593; Bestallung Karla von Tettau na přijetí 120 jízdních střelců, 12. července 1593, ÖStA KA Best. 455/1593; Bestallung Balthasara Friedricha von Ossa na přijetí 150 jízdních střelců, 22. listopadu 1593, ÖStA KA Best. 465/1593; Vzoropis na přijetí oddílu jízdních střelců v počtu 150 nebo 200 mužů, 1595, ÖStA KA Best. 498/1595.

⁷⁰ Srov. Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 20. prosince 1596, ÖStA KA Best. 516/1596; Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 17. prosince 1597, ÖStA KA Best. 557/1596; Bestallung Sigfreida von Kollonich na přijetí 700 jízdních střelců, 1. prosince 1598, ÖStA KA Best. 611/1598.

⁷¹ Srov. Bestallung Giana Baptisty Miniatiho, Hanse Leonharda von Jell, Carla de Verleine, Attilia Vimercata do čela jednotek po 100 valonských jízdních střelců, 8. května 1597, ÖStA KA Best. 531/1597. Vzoropis na přijetí kumpanie valonských jízdních střelců v počtu 100 mužů, 1597, ÖStA KA Best. 533a/1597; Bestallung Giorgia Basty na přijetí 100 valonských jízdních střelců, leden 1598, ÖStA KA Best. 561/1598; Bestallung Giacoma Barbiana de Belgiojoso na přijetí 100 nizozemských jízdních střelců, 23. srpna 1603, ÖStA KA Best. 745/1603.

⁷² Bestallung Alphonse von Montecuccoli a Germanica Strassolda na přijetí jednotek po 200 valonských jízdních střelcích, 8. května 1597, ÖStA KA Best. 530/1597; Bestallung Carla Fomentina na přijetí 200 italských jízdních střelců, 8. května 1597, ÖStA KA Best. 533/1597.

⁷³ Bestallung Laurentia de Rame, Charlese de Agency, Guillioma de Waux, Mercure de Mariloff na přijetí jednotek po 100 dragounech, 19. listopadu 1602, ÖStA KA Best. 727/1602.

Dle objednávky Dvorské vojnové rady obvykle vojenskými podnikateli najaté kyrysníky organizovali do kumpanií po 100 mužích,⁷⁴ jejichž vedením pověřovali kapitány.⁷⁵ V jednom případě bylo od této praxe upuštěno: 10. srpna 1603 byl pověřen Philipp Otto Graf zu Salm, Wild- und Rheingraf postavením jednotky sestávající z 800 kyrysníků a 600 jízdních střelců. K oddílu převzatému po Mercourově smrti a doplněnému na 6 kumpanií musel přijmout do žoldu v císařských službách sloužící, avšak již rozpuštěné, braunschweigské kyrysníky z dolnosaského okruhu. Do čela „nově“ naverbovaných kumpanií byl Obrist – podle směrnic dokumentu – povinen jmenovat Rittmeistery, přičemž do čela 200 kyrysníků postavil Ottu Plata von Helversent a vedením dalších 100 mužů pověřil Johanna von Boberßawt.⁷⁶ Kapitánské tituly pro důstojnictvo zde určil zhotovitel dokumentu, neboť důstojníci braunschweigských byli již za stejných podmínek najati do služeb říšského obvodu.⁷⁷

Jak jsme mohli pozorovat, při rozhodování o organizaci jízdy se na jedné straně pokoušela Dvorská vojnová rada prosazovat jistý, na jednotlivé druhy vojska se vztahující jednotný řád. Na druhou stranu především v případě německých jízdních střelců je očividné, že konkrétní body smlouvy s vojenskými podnikateli byly během jednání pozměňovány a určovány v důsledku prosazování jejich individuálních zájmů.

Verbování a přehlídka naverbovaného jezdeckta přijatého do císařských služeb

Poté co pověřený vojenský podnikatel vyjednal početní stav jednotky určené k postavení, příjem vlastní i svých podřízených a převzal výše uvedené listiny, jakož i na předběžně vydaje uvolněnou zálohu, započalo verbování. Nebylo ovšem výjimkou, že v očekávání pozdějšího profitu tuto zálohu vyplatil pověřeným osobám.⁷⁸

Nejprve osoba pověřená postavením jednotky přijala své podřízené, Rittmeistery, hejtmany nebo kapitány a podle ustanovení v Bestallungu, podle počtu praporů, respektive kumpanií, mezi ně rozdělil peníze potřebné k postavení konkrétní jednotky a předal jim kopii verbovacího patentu, případně jim určil verbovací obvod a místo přehlídky. Obrist

⁷⁴ Výjimkou je Bestallung vystavený na jméno Lubina Carry, z něž vyplývá, že velel 150 kyrysníkům. Bestallung pána Lubina Carry Chamgaillarda na přijetí 150 kyrysníků, 28. března 1604. Tentýž obdržel na 100 kyrysníků Morando Fassato a Camillo Copoli. ÖStA KA Best. 767/1604.

⁷⁵ O počtech kumpanií kyrysníků: Bestallung Bartholomea Dauerna na přijetí 100 kyrysníků, 22. června 1598, ÖStA KA Best. 589/1598; Bestallung Simona Grafa von Lippe na vedení 500 kyrysníků, 15. července 1598, ÖStA KA Best. 587/1598; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, hraběte Mercoeuuru na přijetí 500 kyrysníků, 24. dubna 1600, ÖStA KA Best. 655/1600; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, hraběte Mercoeuuru na velení 1000 kyrysníků a jízdních střelců, 12. dubna 1601, ÖStA KA Best. 684/1601; Bestallung Charlese Gonzague knížete Neversu na přijetí 1 000 kyrysníků, 1602, ÖStA KA Best. 731/1602. Z toho je výjimkou Bestallung vystavený na jméno Lubina Carry, z něž vyplývá, že velel 150 kyrysníkům. Bestallung pána Lubina Carry Chamgaillarda na přijetí 150 kyrysníků, 28. března 1604. Tentýž obdržel na 100 kyrysníků Morando Fassato a Camillo Copoli. ÖStA KA Best. 767/1604.

⁷⁶ Bestallung Philippa Otty Grafa zu Salm, Wild- und Rheingrafa na přijetí 1400 kyrysníků a jízdních střelců, 10. srpna 1603, ÖStA KA Best. 748/1603.

⁷⁷ Ze společné německo-francouzsko-lotrinské jízdní jednotky ovšem, jak se zdá, nebylo nic. Heischmann 1925, s. 255-256.

⁷⁸ Redlich 1964, s. 41; Waidmayr 2003, s. 44; Blau 1985, s. 24.

na těchto postech zaměstnával takové osoby, které mu byly osobně zavázány, nebo to byli jeho známí.⁷⁹ Verbování započalo na vymezeném území vyhlášením verbovacího patentu. Již tehdy začínalo organizování jednotky, neboť důstojníci sebou obvykle brali i po jednom vojenském písaři (Feldschreiber), který stručně zapsal každého přijatého do žoldu: křestní jméno a příjmení, místo narození, částku předané zálohy (Antrittgeld), jakož i výzbroj, s níž se měl účastnit přehlídky.⁸⁰ Ze zálohy musel přijatý voják pokrýt své výdaje na cestu a stravu, dokud nedorazil na místo přehlídky. Ovšem tato částka nebyla často dostačující na pokrytí výdajů, neboť mezi místem verbování a místem přehlídky byla nezdávka vzdálenost několika set kilometrů, anebo budoucí voják přijaté peníze jednoduše propil v okolních hostincích.⁸¹ V jistých případech se stávalo, že naverbovaný dostal zálohu na první žold, což poté zaznamenali do přehlídkové listiny. Na závěr této procedury dostali naverbovaní tzv. Laufzettel,⁸² na níž bylo uvedeno místo a datum přehlídky, jakož i jméno v místě přehlídky předběžnou organizací pověřeného ubytovatele (Fourier).⁸³

V Reiterbestallung Schwendi stanovil, že Rittmeisteri mají k německým kavaleristům pokud možno přijímat jen šlechtice, kteří měli disponovat cvičenými koni a zbrojnoši včetně odpovídající výzbroje a výstroje. Krom toho verbující musel dohlížet na to, aby se mezi přijaté nevmísily pochybné živly, neboť bylo třeba zamezit jakékoli možnosti vzpoury. Povinností šlechticů přijatých do vojska bylo vybavit členy doprovodu rovněž patřičnou výstrojí, která chránila před rozmary počasí nejen vojáka, ale i jeho výzbroj.⁸⁴

Vojenští podnikatelé zabývající se najímáním a vedením jízdních střelců a kyrysníků se nemuseli „potýkat“ s tak přísnými společenskými pravidly jako u německých kavaleristů. U výše jmenovaných nebyl šlechtický původ podmínkou⁸⁵ a osoby pověřené najímáním těchto dvou druhů vojska obvykle nabádali pouze k tomu, aby jejich jezdci byli zkušení a odvážní.⁸⁶ Šlechticům sloužícím u obou jízdních druhů vojska ovšem ukládali, aby zajistili výzbroj a výstroj jezdců ze svého doprovodu.⁸⁷

Určení místa přehlídky nebylo ani zdaleka možno považovat za bezproblémové. V čase patnáctileté války k přehlídkám německé pěchoty a jezdeckva docházelo – pro blízkost uherského bojiště – ve většině případů v Dolních Rakousech.⁸⁸ Dále z prostudovaných

⁷⁹ Redlich 1964, s. 44; Waidmayr 2003, s. 44, 46; Blaumann 1994, s. 53; Möller 1976; Rüstow 1864, s. 202.

⁸⁰ Waidmayr 2003, s. 47; Möller 1976, s. 15; Burschel 1994, s. 100; Rüstow 1864, s. 202-203.

⁸¹ Waidmayr 2003, s. 47; Krüger 1996, s. 49.

⁸² Přesný překlad tohoto slova je obtížný, v zásadě šlo o jistou formu potvrzení nebo cestovního pasu.

⁸³ Waidmayr 2003, s. 47; Möller 1976, s. 15; Burschel 1994, s. 97-114; Baumann 1994, s. 53-57; Blau 1985, s. 22-27.

⁸⁴ Janko 1871, s. 173, 177-178, 193.

⁸⁵ Wrede 1898, s. 6.

⁸⁶ Srov. Bestallung Giana Baptisty Miniatihho, Hanse Leonharda vol Jell, Carla de Verleine, Attilia Vimercata postavených v čelo jednotek po 100 valonských jízdních střelců, 8. května 1597, ÖStA KA Best. 531/1597; Bestallung Simona Grafa von Lippe na přijetí 500 kyrysníků, 15. července 1598, ÖStA KA Best. 587/1598.

⁸⁷ Wrede 1898, s. 6.

⁸⁸ Srov. Bestallung Petera von Asselborn na vedení kumpanie jízdních střelců v počtu 150 mužů, 5. července 1602, ÖStA KA Best. 720/1602.

Bestallungů vyplynulo, že Dvorská vojnová rada určila pro přijaté do žoldu přehlídky i v Čechách v Hradci Králové (Königrätz),⁸⁹ ve Slezsku v Opavě (Troppau),⁹⁰ a na Moravě ve Vyškově (Wischa).⁹¹

Vallonské, francouzské a lotrinské jezdeckto zprvu mnohokrát přehlíželi v okolí Vídně.⁹² Z toho je výjimkou odkaz uváděný v Bestallungu vydaném Giovannimu Baptistovi Miniatiemu 7. května 1597, podle nějž přijetím 100 valonských jízdních střelců pověřenému kapitánovi bylo určeno místo přehlídky na území Kolínského kurfiřství.⁹³ 100 valonských jízdních střelců přijatých Jacomem Barbianem de Belgiojoso bylo třeba ovšem podle dispozic Dvorské vojnové kanceláře shromáždit k přehlídce v Košicích.⁹⁴

Místo přijetí do žoldu přijímaných italských jezdců stanovil dvůr na prvním nejbližším území vůči Apeninskému poloostrovu, v Jižních Tyrolech: 300 jízdních střelců Giulia Cesare Strassolda se mělo přehlídky zúčastnit v hrabství Gorice (Görz).⁹⁵

Jakmile přijatí jezdci, a také panovníkem určení komisaři dorazili na místo, mohla být přehlídka zahájena. Ve smyslu 18. článku Reiterbestallungu museli naverbovaní vykonat přehlídku před určenými komisaři ve stanoveném pořadí po 50 jezdcích pod vedením rotmistřů.⁹⁶ U příležitosti přehlídky bylo třeba zaznamenat do přehlídkové listiny křestní jména a příjmení jezdců.⁹⁷ Dosud jsem během svých výzkumů našel pouze jeden dokument týkající se přehlídky jezdců. Podle něj 8. května 1595 vojenští pověřenci dohlížející na verbování a přehlídku 1 000 německých kavaléristů franckého obvodu zaznamenali podle jména pod prapory postavené šlechtice, ale u členů jejich doprovodu – v rozporu s nařízením Reiterbestallungu – nezaznamenali jména, nýbrž pouze jejich počet.⁹⁸

⁸⁹ Karl von Tettau o přehlídce 1 000 německých kavaléristů: připomínka pro dohlížející přehlídce Wacławu Berkhovi, Albrechtu Behaimovi a Felitianu Moschovi, červenec 1598, ÖStA Finanz- und Hofkammerarchiv (HKA), Hoffinanz Protocollum (Pr.) Register (R.) weise Nummer (w Nr.) Band (Bd.) 516 Prag 1598 Fol. 190r.

⁹⁰ Bestallung Abrahama Dohny na přijetí 600 jízdních střelců, 9. února 1594, ÖStA KA Best. 472/1594.S

⁹¹ Bestallung Sdenka Berkhy na přijetí 600 německých kavaléristů, 23. února 1594, ÖStA KA Best. 473/1594.

⁹² Sahin-Tóth 2004, s. 1180; Bestallung Simona Grafa von Lippe na přijetí 500 kyrysníků, 15. července 1598, ÖStA KA Best. 587/1598; Bestallung Flaminia Alticatiho na přijetí 100 kyrysníků, 14. dubna 1599, ÖStA KA Best. 623/1599; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, knížete Mercoeuuru na přijetí 500 kyrysníků, 24. dubna 1600, ÖStA KA Best. 655/1600; Bestallung Philippe-Emmanuela de Lorraine, knížete Mercoeuuru na velení 1 000 kyrysníků a jízdním střelcům, 12. dubna 1601, ÖStA KA Best. 684/1601; Bestallung Giorgia Basty na přijetí 1 000 valonských jízdních střelců, 12. srpna 1602, ÖStA KA Best. 721/1602; Bestallung Carla Gonzagy di Nivers na přijetí 1000 kyrysníků, 1602, ÖStA KA Best. 731/1602.

⁹³ Bestallung kapitána Giovanniho Baptisty Miniatiho na přijetí 100 valonských jízdních střelců, 8. května 1597, ÖStA KA Best. 531/1597.

⁹⁴ Bestallung Giacomu Barbiana de Belgiojoso na přijetí 100 valonských jízdních střelců, 23. srpna 1603, ÖStA KA Best. 745/1603.

⁹⁵ Bestallung Ciulia Cesare Strassolda na přijetí 300 jízdních střelců, 15. března 1595, ÖStA KA Best. 486/1595.

⁹⁶ Janok 1871, s. 176; Lünig 1723, s. 60; Rozhodnutí speyerského říšského sněmu, 1570, HHStA MEA RA Fasc. 57. Fol. 64v.; 25. článek Frontspergerem vyhotoveného Reiterbestallungu, Frontsperger 1573. XIVr.

⁹⁷ Lünig 1723, s. 60; Janko 1871, s. 177.

⁹⁸ Hlášení vojenského pověřence, 8. května 1595, HHStA MEA FK Fasc 5. Fol. 199r.-214v.

U příležitosti přehlídky však byly přidělené osoby nuceny zamezit nejen možnostem zneužívání uváděným v Bestallunzích. V červenci 1594, na přehlídce 1 000 německých kavaléristů z franckého obvodu vrchní pokladní Hieronymus von Kress a císařští komisaři (Dietrich von Schwendi a Paul Kurcka) čelili vsutku vážným problémům, neboť na stanoveném místě se v předem stanoveném čase z plánovaných tří praporů jezdců prezentoval pouze jeden, bamberský, ovšem ani ten nedosahoval plného stavu. Dva další (würzburgský a norimberský) byly z důvodu odlehlosti míst verbování ještě daleko. Než přítomným dorazilo 43 chybějících koní,⁹⁹ jejich Rittmeister, Christoff von Brandstein požadoval pro své vojáky okamžité provedení přehlídky a jejich vyplacení odkazuje na drahotu a na jejich Bestallung, podle něž nebylo možné odkládat přehlídku o více než sedm dnů.¹⁰⁰ Kress ovšem nebyl ochoten pořádat pro ně zvláštní přehlídku a trval na již stanoveném datu 29. července. Další dva prapory dorazily 23., resp. 25. července. Kress předpokládal, že spor s Brandsteinem povede k okamžitému provedení přehlídky. Kapitáni obou praporů ovšem pro únavu svých jezdců žádali o několikadenní odklad. Takto se datum přehlídky posunulo až na 3. srpna. Jezdci pozdě dorazivších praporů však po tomto novém ujednání halasně vyjadřovali svou nespokojenost, neboť bamberští dostali zálohu a výplatu z prodlevy (Wartgeld) 24 rýnských dukátů, zatímco opozdilci pouze 18. Opozdilci proto vyhrožovali, že se přehlídky vůbec nezúčastní a rozhodně si nepřejí za takovýchto podmínek táhnout proti Turkům. Kress se za této dramatické situace nemaje jinou možnost pokusil apelovat na jejich vojenskou čest, na nespokojenost franckých stavů, poukazoval i na význam vojenského tažení hájícího zájmy celého křesťanského světa. Tato slova však byla pramálo platná, vojáci trvali na svých požadavcích. Pověřený obvodní vrchní pokladní nakonec na doporučení císařských komisařů neochotně ustoupil nátlaku vojáků a – ačkoli to považoval za protiprávní a za zbytečné výdaje – vyplatil na základě nejrůznějších odůvodnění každému jezdcovi zbývajících 6 dukátů. V důsledku toho se 3. srpna konala přehlídka a jednotka mohla vyrazit na uherské bojiště. Na obranu Kresse je třeba připomenout fakt, že Obrist vyžádaný franckými stavy, arcivévoda Maxmilián se zřekl funkce již 19. července, pravděpodobně proto, neboť tehdy již přebíral vládu nad vnitřními rakouskými zeměmi. Za jeho zástupce určený Wilhelm Freiherr von Redern však s odkazem na nemoc dosud zůstával daleko od tábora franckých jezdců. Takto za obvodním vrchním pokladním nestála dostatečná autorita, která by vojáky chystající se neuposlechnout rozkazu patřičně usměrnila.¹⁰¹

Na závěr přehlídky německých kavaléristů byly přečteny body Reiterbestallungu, na něž byli přítomní na výzvu Haupttabormeistera povinni přísahat. Poté bylo představeno důstojnictvo.¹⁰²

Propouštění a prodlužování služby západního jezdeckta přijatého do císařských služeb

Po ukončení válečného tažení jednotku dle vůle panovníka buď rozpustili, anebo sloužila nadále. Rozpuštění jednotky poměrně často žádali sami vojáci, aby dostali zadržený žold. V případě vyrovnání jejich hmotných požadavků by proti pokračující službě nemohli vz-

⁹⁹ Zápis o organizaci jezdeckta franckého obvodu, 1594, HHStA MEA FK Fasc. 4. Fol. 116r.

¹⁰⁰ Bestallung franckého jezdeckta z roku 1594, ÖStA KA Best. 481/1594.

¹⁰¹ Hlášení Hieronyma von Kress franckému obvodnímu sněmu, 28. září 1594, HHStA MEA FK Fasc. 4. Fol. 133r.-137v.

¹⁰² Meynert 1854, s. 99.

nést námitky. Žoldníci ovšem další službu nejčastěji odmítali, protože dobře věděli, že na ni nezbude tolik peněz jako na její rozpuštění. Zpravidla potom nezbývala jiná možnost, než ta, že oddíl byl poslán tzv. na kvartýr, kde se vojáci živilí převážně rabováním obyvatelstva. Potom Dvorská vojnová rada jednotce nebo praporu určila místo rozpuštění (Abdankplatz) obvykle v Dolních Rakousech, kde po delším či kratším čase proběhlo rozpuštění. Žoldníci vysloveně žádali, aby byli za účelem rozpuštění jednotky posláni nikoli na zchudlý venkov, ale na nějaké „dobré“ místo. U příležitosti rozpuštění podle německého obyčeje svinuli prapory jednotky, vojáky odzbrojili a propustili s průvodním listem (Passport). Rozpuštění bylo nutno spojit s přehlídkou pod vedením zvláště určeného dohlázele, to proto, aby bylo možné stanovit přesný počet osob oprávněných k vyplacení žoldu, u jezdeckva počet zbylých koní, jednotkou na různých místech způsobené škody, jakož i výši zadržného žoldu. Poté jednaly obě strany podle množství peněz určených k výplatě na základě poslední přehlídkové listiny. Jednotka byla povinována sepsat skrze ni způsobené škody dřívější i ty, které byly způsobeny až v místě rozpuštění, zápis opatřit podpisem a pečeti, a tyto škody uhradit po vyplacení žoldu.¹⁰³ Do té doby žádal panovník poškozené o strpení otevřeným patentem.¹⁰⁴

Vojáci ani takto snížený žold nedostali v celé výši v hotovosti. Byl pro ně vystavován úvěrový list v hodnotě nevyplaceného měsíčního žoldu, tzv. Restzettel,¹⁰⁵ který bylo možné vyměnit ve vojenské pokladně.¹⁰⁶ Tyto úvěrové listy často nakupovali od vojáků Obrist nebo důstojníci, mnohdy i měšťané, aby později sami požadovali vyplacení celé částky.¹⁰⁷ Dohodu o rozpuštění jednotky ověřil arcivévoda, členové výboru jakož i velitel oddílu podpisem, jako např. v lednu 1596 Rittmeister Krezirierzki.¹⁰⁸ Rozpuštěné vojáky ovšem bylo třeba vyzvat, aby se na místě rozpuštění déle nepřizívovali na poddaných a odtáhli.¹⁰⁹

Z výkazu zhotoveného 25. listopadu 1595 Nicolausem Gablmannem vyplynulo, že v tomto roce, po vojenském tažení, z německých jízdních střelců přijatých francými a českými stavy, byli jezdcí dolno- a hornorakouští, moravští, mecklenburští, rýnští, jakož i jezdcí švábsí zčásti rozpuštění, zčásti odtáhli do zimního tábora.¹¹⁰

Pokud vojáci pravidelně dostávali žold, musely přijaté jednotky po vypršení smlouvy nadále sloužit, dokud to panovník považoval za potřebné. Uplatňování této zásady ovšem zamezoval chronický nedostatek peněz, trvalý nedoplatek žoldu rozrůstající se do obrovských rozměrů. Bylo tedy třeba hledat východisko mezi požadavkem císaře nebo hlavního velitele armády a výplatou žoldu vojáků nebo částek nárokových při rozpuštění jednotky. Jediným reálným způsobem dohody bylo uzavření tzv. Ujednání (Accordo), které pravděpodobně na základě nizozemského vzoru zavedla za účelem prodloužení služby valonských, francouzských a lotrinských oddílů Dvorská vojnová rada.¹¹¹

¹⁰³ V listopadu 1600 vydal Rudolf II. rozkaz, aby při rozpuštění 6 francouzských jízdních kumpanií srazili při vyplacení zadržného žoldu částky na pokrytí jimi způsobených škod. List Rudolfa II. arcivévodovi Matyáši, 15. listopadu 1600, ÖStA KA AFA 1600/ 11/ 1.

¹⁰⁴ Ujednání o rozpuštění jezdců Heinricha Krezirierckiho, 29. ledna 1596, ÖStA KA AFA 1596/ 1/ 9 ½

¹⁰⁵ Heischmann 1925, s. 193-195.

¹⁰⁶ Ujednání o rozpuštění jezdců Heinricha Krezirierckiho, 29. ledna 1596, ÖStA KA AFA 1596/ 1/ 9 ½

¹⁰⁷ Heischmann 1925, s. 193-195.

¹⁰⁸ Ujednání o rozpuštění jezdců Heinricha Krezirierckiho, 29. ledna 1596, ÖStA KA AFA 1596/ 1/ 9 ½

¹⁰⁹ Patent proti výtržnostem pěšího pluku Adolfa von Althana Freiherra, 24. listopadu 1599, HHStA MEA Mandate, Patenet und Passbriefe in Kriegsachen Konv. 2. Fol. 113r.-v.

¹¹⁰ Heischmann 1925, s. 230, 236-237.

¹¹¹ Heischmann 1925, s. 196.

Například 21. prosince 1595 uzavřel Accordo s Matyášem pověřenými arcivévodou Adolf von Schwarzenberg. Součástí tohoto dokumentu bylo ujednání o zadrženém žoldu, jezdcí způsobené škody bylo třeba uhradit, zbylé vojáky poté zorganizovat do nových jednotek.¹¹² Valonské kyrysníky a jízdní střelce přehlédli 5. ledna 1596 komisaři Ernst zu Eck, Jacob Püchler a Hans Leonhard von Jell, byli přeorganizováni (Reformierung), nižší jednotky byly sloučeny (Reduktion nebo Unterstoßung) a za nových podmínek byl stanoven i plat oddílu sestávajícího dohromady ze šesti kumpanií.¹¹³

Jednotky dále sloužící podle Ujednání v příštím roce válečného tažení doplnili nově naverbovanými jednotkami. V případě valonských, francouzských, lotrinských a německých kyrysníků nalezneme i příklad, kdy jednotky přezimované na uherském bojišti byly doplněny nově naverbovanými a přeorganizovány: 12. dubna 1601 obdržel Mercour pověření k tomu, aby vedle pozůstalých 200 jezdců přijal do žoldu ještě 3 kumpanie. 7. května 1602 obdržel Philipp Otto Graf zu Salm, Wild und Rheingraf pověření na přijetí taktéž 300 kyrysníků, vedle již existujících svých 3 kumpanií. O rok později převzal od Dvorské vojnové rady pověření k tomu, aby své jezdeckto sestávající z 1 400 mužů doplnil propuštěnými kyrysníky a jízdními střelci.¹¹⁴ Objevuje se i doklad, že se u příležitosti přeorganizování žoldníci dostali do svazku jiného druhu zbraně, neboť – jak jsem se již zmiňoval – v listopadu 1602 z Tillyho valonského pěšího pluku sloužilo 400 vojáků na uherském bojišti dále, rozdělení na čtyři setiny, jako dragouni.¹¹⁵

Nadále sloužící vojáky odveleli na přezimování. Valony obvykle umísťovali na uherském území v oblastech ušetřených válečných operací, a jejich zaopatřením pověřovali místní župy, města a vsi. Panovník starost o jejich zaopatření jednoduše přesunul na místní župy, které se oproti usnesení odpovídajícímu cenovému výměru splnění tohoto úkolu také ujaly. Na kvartýr odvelení vojáci si ovšem z důvodu své platební neschopnosti potřebné potraviny, píci a otop v okolí často „opatřovali“ sami. V dokumentech šlechtických sněmů Šoproňské, Vasské a Zalské župy lze bohatě a často opakovaně nalézt články, v nichž si šlechtici shromáždění k poradě stěžují na Valony a Francouze požadující po jejich vesnicích výpalné, a opakovaně proto žádají arcivévodu Matyáše o převelení vojáků jinam.¹¹⁶

¹¹² Accordo Adolfa von Schwarzenberg, 21. prosinec 1595, ÖStA KA AFA 1595/ 12/ 2 ⅛a. resp. ÖStA KA Best. 496/1595.

¹¹³ Soupis o nově organizovaném Schwarzenbergově valonském jezdecktu, 5. ledna 1596, ÖStA KA Best. 499/1596; Heischmann 1925, s. 225-227, 251-252.

¹¹⁴ Bestallung Philippa Grafa zu Salm, Wild- und Rheingrafa na přijetí 1400 kyrysníků a jízdních střelců, 10. srpna 1603, ÖStA KA Best. 748/1603.

¹¹⁵ Bestallung Laurentia de Rame, Charlese de Agency, Guillioma de Waux, Mercure de Mariloff na přijetí jednotek po 100 dragounů, 19. listopadu 1602, ÖStA KA Best. 727/1602; Fuchs 1972, s. 221; Heischmann 1925, s. 250.

¹¹⁶ Sahin-Tóth 2004a, s. 1156-1177. O vyživování valonských a francouzských vojáků: Bilkei-Turbuly 1989, s. 632. c., 640. c., 656. c., 665. c., Turbuly 2002, s. 231. c., 243. c., 244. c., 295. c.; 410. c., 432. c.; Tóth P. 1989, s. 492. c., 493. c., 505. c., 509. c., 511. c., 517. c., 524. c., 539. c., 633. c., 641. c.; Tóth P. 1992, s. 761. c., 768. c., 771. c., 936. c. Poznámka Zachariase Geizkoflera pro arcivévodu Matyáše, srpen 1599, ÖStA KA AFA 1599/ 8/ 12.

Shrnutí

Dvorská vojnová rada na přelomu 16. a 17. století používala pro přijímání oddílů jezdeců do císařského žoldu dva odlišné dokumenty. V případě německých kavaléristů a některých oddílů německých jízdních střelců to byl Reiterbestallung připojený k rozhodnutím řezenského říšského sněmu z roku 1570, zatímco pro přijímání ostatních oddílů do žoldu používala na základě výše uvedeného sestavený „krátký Bestallung,“ neboli Bestallungsbrief. Vystavená listina určovala organizaci dané jednotky. Zde je ovšem obtížné stanovit jednotnou koncepci, neboť i uvnitř jednotlivých druhů vojska lze pozorovat mimořádně velké rozdíly. Z rozdílů mezi jednotlivými jednotkami jízdních střelců a z jejich Bestallungů převážně vyplývá, že každý jednotlivý oddíl, každý velitel, důstojník, poddůstojník, ba i voják byl posuzován individuálně. Dvorská vojnová rada přijímala do služby, rozpouštěla nebo, pokud bylo zapotřebí, udržovala ve zbrani oddíly na základě celé řady osobních ujednání. Tato jednání byla rozhodující měrou ovlivňována osobní prestiží vojenského podnikatele a jeho schopnostmi, včetně schopnosti prosazovat své zájmy. Výši příjmů přidělovaných pověřeným osobám určoval na jednu stranu nejen počet naverbovaných jezdců, na jejichž postavení obdržel vojenský podnikatel povolení, ale i způsob, jak byli tito vojáci rozděleni do nižších jednotek. Na druhou stranu mělo pro vojenského podnikatele rozhodující význam, jaké funkce dokázal pro sebe a pro své podřízené osobně vyjednat.

BIBLIOGRAFIE**Soupis použitých archivních pramenů****Österreichisches Staatsarchiv Wien****Finanz- und Hofkammerarchiv**

Hoffinanz Protokolle

Expedit

Registratur

Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Hungarica Allgemeine Akten

Reichstagsakten

Fränkische Kreisakten

Mandate, Patente und Passbriefe in Kriegssachen

Kriegsarchiv

Alte Feldakten

Sonderreihe des Wiener Hofkriegsrates, Bestellungen

Protokolle des Wiener Hofkriegsrates

Expedit

Registratur

Seznam použité literatury

Bagi 2001 = Bagi Zoltán: Az 1595-ben Esztergom ostromára rendelt császári hadsereg szervezete és felépítése. Hadtörténelmi Közlemények 113 (2001: 2-3. sz.) 391-444.

Bagi 2005 = Bagi Zoltán: A Német-római Birodalom és a Magyar Királyság kapcsolatai a

16-17. század fordulóján. Különös tekintettel a birodalmi gyűlésekre és a császári-királyi haderő szervezetére a tizenöt éves háború időszakában. Doktori disszertáció. Budapest, 2005.

Barker 1982 = Barker, Thomas: Doppeladler und Halbmond. Entscheidungsjahr 1683. Graz, Wien, Köln 1982.

Baumann 1994 = Baumann, Reinhard: Landsknechte. Ihre Geschichte und Kultur vom späten Mittelalter bis zum Dreißigjährigen Krieg. München, 1994.

Bilkei Irén – Turbuly Éva: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1555-1711. I. Zalai Gyűjtemény 29. Zalaegerszeg, 1989.

Blau 1985 = Blau, Friedrich: Die deutschen Landsknechte. Kettwig, 1985.

Burschel 1994 = Burschel, Peter: Söldner im Nordwestdeutschland des 16. und 17. Jahrhunderts. Sozialgeschichtliche Studien. Göttingen 1994.

Delbrück 1920 = Delbrück, Hans: Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte. Viertel Teil. Neuzeit. Berlin, 1920.

Dilich 1689 = Dilich, Wilhelm: Kriegsschule. I. Frankfurt am Main 1689. Hasonmás kiadás: Magstadt, 1967.

Edelmayer 2002 = Edelmayer, Friedrich: Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philipps II. im Heiligen Römischen Reich. München, 2002.

Fronspurger 1573 = Fronspurger, Leonhard: Von Schanzen vnnnd Befestigungen vmb die Feldtlager auffzuwerffen...Frankfurt am Main, 1573.

Fuchs 1972 = Fuchs, Theodor: Geschichte des europäischen Kreigswesens. I. Band. Wien, 1972.

Funcken-Funcken 2001 = Funcken, Liliane und Fred: Historische Waffen und Rüstungen. Ritter und Landsknechte vom 8. bis 16. Jahrhundert. Mittelalter und Renaissance. Niederhausen 2001.

Geöcze 1894 = Geöcze István: Hadi tanácskozások az 1577-ik évben. Hadtörténelmi Közlemények 7 (1894) 502–537., 647–673.

Heischmann 1925 = Heischmann, Eugen: Die Anfänge des stehenden Heeres In Österreich. Wien, 1925.

Hummelberger 1963 = Hummelberger, Walter: Der dreissigjährige Krieg und die Entstehung des kaiserlichen Heeres. In: Unser Heer. 300 Jahre österreichisches Soldatentums in Krieg und Fried. Wien, München, Zürich, 1963. 7–49.

Janko 1871. = Janko, Wilhelm: Lazarus Freiherr von Schwendi oberster Feldhauptmann und Rath Kaiser Maximilian's II. Wien, 1871.

Jász Dezső: Hugenották. Budapest, 1974.

Jähns 1880 = Jähns, Max: Handbuch einer Geschichte des Kriegswesens von der Urzeit bis zur Renaissance. II. Leipzig, 1880.

Kelenik 1990. = Kelenik József: A hadügyi forradalom és hatása Magyarországon a tizenöt éves háború időszakában. Tények és megjegyzések a császári-királyi sereg valós katonai értékéről. Hadtörténelmi Közlemények 103 (1990: 1. sz.) 85–95.

Kelenik 1991 = Kelenik József: A kézi lőfegyverek jelentősége a hadügyi forradalom kibontakozásában. A császári-királyi hadsereg fegyverzetének jellege Magyarországon a tizenöt éves háború éveiben. Hadtörténelmi Közlemények 104 (1991: 3. sz.) 80–122.

Kelenik 2003 = Kelenik József: A mezőkeresztesi csata (1596. október 26.). In: Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái. Szerk. Hermann Róbert Bp. 2003. 111-130.

Koller 1990 = Koller, Leopold: Studien zur Reichskriegsverfassung des Heiligen Rö-

mischen Reiches in der Neuzeit. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien. Wien, 1990.

Krüger 1996 = Krüger, Kersten: Kreisfinanzen und Reichsrecht im 16. und 17. Jahrhundert. In.: Krieg und Frieden. Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit. Hrsg.: Bernhard R. Kroener/ Ralf Pröve. Paderborn, München, Wien, Zürich 1996. 47-59.

Lünig 1723. = Lünig, Johann Christian: *Corpus iuris militaris* Des Heil. Röm. Reichs... Leipzig, 1723.

Meynert 1854 = Meynert, Hermann: Geschichte der K. K. österreichischen Armee. Ihrer Heranbildung und Organisation, so wie ihrer Schicksale, Thaten und Feldzüge von der frühesten bis auf die neuere Zeit. Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassung in der Österreichischen Monarchie zur Zeit Kaiser Maximilian's I. und bis zum dreissigjährigen Kreige. Wien, 1854.

Meynert 1868 = Meynert, Hermann: Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassungen in Europa. II. Wien, 1868.

Möller 1976 = Möller, Hans-Michael: Das Regiment der Landsknechte. Untersuchungen zu Verfassung, Recht und Selbstverständnis in deutschen Söldnerheeren des 16. Jahrhunderts. Frankfurter historische Abhandlungen 12. Wiesbaden 1976.

Nagy 1985 = Nagy László: „Megint fölszánt magyar világ van...” Társadalom és hadsereg a XVII. század első felének Habsburg-ellenes küzdelmeiben. Budapest, 1985.

NDB = Neue Deutsche Biographie. Auf Veranlassung Seiner Majestät des Königs von Bayern. Herausgegeben durch die Historische Commission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften. Duncker und Humblot. Berlin, 1971-2007.

Ortelius 1602 = Hieronimus Augustinus Ortelius: Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenburgen von 1395. Nürnberg, 1602. Reprint: Pytheas Kiadó 2002.

Pálffy 1995 = Pálffy Géza: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. Győr, 1995.

Pálffy 1997 = A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete 1597–1997. A bevezető tanulmányt írta és az okmánytárát összeállította Pálffy Géza. Szerk. Hermann István. Pépa, 1997.

Pálffy-Perger 1998 = Pálffy Géza–Perger, Richard: A magyarországi török háborúk résztvevőinek síremléke Bécsben (16–17. század). *Fons* 5 (1998: 2. sz.) 207-264.

Redlich 1964 = Redlich, Fritz: The German Military Enterpriser and his Work Force. A Study in European Economic and Social History. Wiesbaden 1964.

Rüstow 1864 = Rüstow, Wilhelm: Geschichte der Infanterie. I. Band. Nordhausen 1864.

Sahin-Tóth 2004a = Sahin-Tóth Péter: Lotaringia és a tizenöt éves háború. In: Századok 138 (2004: 5. sz.) 1149-1188.

Sahin-Tóth 2004b = Sahin-Tóth Péter: Egy lotaringiai nemes a “hosszú török háborúban”: Georges Bayer de Boppard. In: Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére. Monumenta Historica Budapestiensia XIV. Szerk.: Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs. Budapest, 2004. 297-304.

Thallóczy 1896 = Thallóczy Lajos: Gabelmann Miklós császári hadi történetíró emlékezete. Történelmi Tár, 1896. 577–645.

Tóth P. 1989. = Tóth Péter: Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. 1595-1600. Vas megyei levéltári füzetek 2. Szombathely 1989.

Tóth P. 1992. = Tóth Péter: Vas vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1601–

1620, 1631–1641. Vas megyei levéltári füzetek 5. Szombathely 1992

Turbuly 2002 = Turbuly Éva: Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1595–1608. II. rész. Sopron, 2002.

Waidmayr 2003 = Waidmayr, Ulrike: Das Söldnerwesen in der frühen Neuzeit. Diplomarbeit zur Erlangen des Magistergrades der Philosophie aus der Studienrichtung Geschichte und Sozialkunde eingereicht an der Geistes- und Kulturwissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien, 2003.

Wrede 1898. = Wrede, Alphons von: Geschichte der K. und K. Wehrmacht. I. und III. Band Wien 1898.

Pozn. redakcie: V širších súvislostiach k danej problematike s ohľadom na územie Slovenska tiež: KLUČINA, Petr. Zbroj a zbaně. Evropa 1. – 17. století. Praha-Litomyšl : Paseka, 2004; KLUČINA, Petr – ROMANÁK, Andrej. Člověk, zbraň a zbroj v obraze doby. Praha : Naše vojsko, 1983; KOPČAN, Vojtech. Turecké nebezpečenstvo a Slovensko. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1986; KOPČAN, Vojtech – DANGL, Vojtech. Vojenské dejiny Slovenska (1526 – 1711), zv. II. Bratislava : MO SR, 1995; MATUNÁK, Michal. Život a boje na Slovensko-tureckom pohraničí. Bratislava : Tatran, 1983; KOPČAN, Vojtech – KRAJČOVIČOVÁ, Slovensko v tieni polmesiaca. Martin : Osveta, 1983; HORVÁTH, Pavol– KOPČAN, Vojtech. Turci na Slovensku. Bratislava : SPN, 1971; DANGL, Vojtech. Bitky a bojiská v našich dejinách (Od Samovej ríše po vznik stálej armády). Bratislava : Perfekt, 2005.

Z. BAGI: DIE ORGANISATIONEN DER IN DER KAISERLICHEN ARMEE WÄHREND DES FÜNFZEHNJÄHRIGEN KRIEGES DIENENDEN SÖLDNERKAVALLERIE

Der Kriegshofrat verwendete an der Wende des 16. und 17. Jahrhunderts zwei unterschiedliche Dokumente für die Aufnahme der Kavallerietruppen in den Söldnerdienst der kaiserlichen Armee. Im Falle der deutschen Kavalleristen und einiger Truppen der deutschen Kavallerieschützen war es die sog. Reiterbestallung, im Anschluss an den Erlass des Regensburger Reichstages von 1570. Die Anwerbung anderer Truppen in den Söldnerdienst erfolgte im Sinne der obengenannten Beschlüsse des Reichstages anhand der sog. kurzen Bestallung, oder auch Bestallungsbrief genannt. Die ausgefertigte Urkunde legte die Aufstellung, bzw. Organisation jeder Truppe fest. In diesem Fall liegt es jedoch schwer, ein einheitliches Konzept zu bestimmen, da auch innerhalb der einzelnen Heerestruppen außerordentlich große Unterschiede zu beobachten sind. Aus den Unterschieden zwischen einzelnen Truppen von Kavallerieschützen und aus ihren Bestallungen geht meistens hervor, dass jede Truppe, jeder Kommandant, Offizier, Unteroffizier, und sogar jeder Soldat individuell bewertet worden sind. Der Kriegshofrat nahm je nach Bedarf die Truppen in ihren Dienst, löste sie auf oder, falls notwendig, hielt sie unter Waffen aufgrund einer ganzen Reihe von persönlichen Vereinbarungen. Die dazu führenden Verhandlungen wurden auf entscheidende Weise geprägt durch das persönliche Prestige des militärischen Unternehmers und seine Fähigkeiten, darunter auch sein Vermögen eigene Interessen durchsetzen zu können. Die Höhe der an die beauftragten Personen geleisteten Zahlungen wurde einerseits bestimmt durch die Zahl der angeworbenen Reiter, für deren Aufstellung der militärische Unternehmer die Genehmigung erhielt, und nicht zuletzt durch die Art und Weise der Aufteilung dieser Soldaten in kleinere Heeresverbände; andererseits war es für den militärischen Unternehmer von entscheidender Bedeutung, welche Funktionen er für sich und seine Untergeordneten in den Verhandlungen zu sichern vermochte.